

NASR b. ÂSİM

sonra bazı delillerden hareketle nahiv ilminin temellerinin Ebü'l-Esved ed-Düelî tarafından atıldığı sonucuna varmıştır (*el-Fihrist*, s. 189-195).

Haccâc'ın isteği üzerine, mushaflarda benzer şekilde yazılan harfleri birbirinden ayırmak için noktalama sistemini ilk defa uygulayanın Nasr b. Âsım olduğuna, her beş ve on âyet sonlarına konan tahmîs ve ta'sîr işaretlerinin de onun tarafından uygulandığına dair bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. Yine mushaflarda harekeleme işini ilk defa onun başlattığı belirtiliyorsa da (Dâni, s. 125) bu işin Ebü'l-Esved ed-Düelî tarafından gerçekleştirildiğine dair olan görüşler daha yaygındır.

Nesâî tarafından sika olarak nitelendirilen ve İbn Hibbân'ın *eş-Şikât*'ında biyografisine yer verilen Nasr b. Âsım'ın Arap diliyle ilgili bir kitabının bulunduğu zikredilmiş, bir zamanlar Hâricîler'in fikirlerini benimsediği, ancak daha sonra bu konudaki görüşlerini terkettiği belirtilmiştir (Yâkût, XIX, 224). Onun rivayet ettiği iki hadisten biri Buhârî'nin *Ref'u'l-yedeyn fi's-şalât* adlı kitabıyla Tirmizî'nin *es-Sünen*'i haric *Kütüb-i Sitte*'de, diğeri de Ebü Dâvûd ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'lerinde yer almıştır (Mizzî, X, 205; XXIX, 348-349).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hibbân, *eş-Şikât*, V, 475; Halîfe b. Hayyât, *eş-Tabakât* (Ömerî), s. 206; a.m.f., *et-Târîh* (Zekâr), s. 234-235; Dâni, *el-Mu'ni* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1359/1940, s. 124-125; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, XIX, 224; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 343-344; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 205; XXIX, 347-349; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), I, 170; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 336; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 189-195; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 134; Abdürrezzâk b. Ferrâc es-Sâidî, "Uşûlü'l-İlmi'l-Arabiyye fi'l-Medîne", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*, XXVIII/105-106, Medine 1417-18, s. 307-308.

TAYYAR ALTIKULAÇ

NASR el-HÛRÎNÎ

(نصر الهوريني)

Ebü'l-Vefâ Nasr b. Nasr Yûnus el-Vefâî el-Hûrîni el-Ahmedî el-Ezherî (ö. 1291/1874)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
nâşir.

Ezher'de öğrenim gördükten sonra Kavalalı Mehmed Ali Paşa zamanında Fransa'ya gönderilen öğrenciler arasında yer aldı. 1844 yılında giden ve Nasr el-Hûrîni'nin

nin başkanlık ettiği bu grubun içinde Mehmed Ali Paşa'nın oğullarından Abdülhamid ve Hüseyin, torunlarından Ahmed ve daha sonra Mısır hidivi olan İsmâil de bulunuyordu. Hûrîni, Kahire'ye dönünce Mısır'ın ilk millî matbaası olan Emîriyye (Bulak) Matbaası'nda tashih müdürü olarak göreve başladı. İbn Haldûn'un *Muqaddime*'si başta olmak üzere çok sayıda kitabın tashih ve tahkikini yaparak yayımladı. Kendisiyle birlikte Ezher âlimlerinden Muhammed Abdurrahman Kutta' el-Adevî, Muhammed el-Hüseynî ve Tâhâ Mahmûd gibi şahsiyetlerin yardımıyla neşredilen bu eserlerin dikkatli ve güvenilir şekilde hazırlandığı kabul edilmektedir. Hûrîni Kahire'de vefat etti. Onun yaşadığı dönem, İslâm dünyasının sömürgecilik hareketleriyle karşı karşıya kaldığı bir devirdi. Hûrîni, işgal şartları altında müslümanların kendi kültürleriyle bağlantılarını koruyabilmelerinin en önemli şartının dil ve edebiyat olduğunu farketmiş, telif eserlerinin yanı sıra klasik eserleri yeni nesillere kazandırma yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca kendisi Arapça'nın bozulmasına karşı çıkan önde gelen dil bilimcilerden biridir.

Eserleri. A) Telifleri. Nasr el-Hûrîni çeşitli konularda kitaplar yazmış, ancak bunların çoğu yayımlanmamıştır. Başlıca eserleri şunlardır: *el-Metâli'u'n-Naşriyye li'l-me'âbi'l-Mısrıyye fi'l-uşûli'l-ḥaṭṭıyye* (Bulak 1275, 1302, 1304; *Ḳavâ'idü'l-ımlâ el-müsemma el-Metâli'u'n-Naşriyye li'l-me'âbi'l-Mısrıyye fi'l-uşûli'l-ḥaṭṭıyye* adıyla, Beyrut 2001); *Şerḫu dibâceti'l-Kâmûs* (Beyrut 1424/2003; *el-Kâmûsü'l-muḥiṭ*'in baş tarafına yazılan bu yazıda Fîrûzâbâdî'nin hayatı ve eserde kullanılan metot hakkında bilgi verilmektedir); *Serḫu'l-ʿayneyn fi şerḫi ʿUneyn* (dil ve edebiyata dair bir eserdir); *Hâşiye ʿalâ besmeleti'l-aḥrâz fi envâʿi'l-mecâz; Taḳyidât ʿalâ risâleti'l-Yûsi fi'l-mecâz; et-Taḥrîrâtü'n-Naşriyye ʿalâ şerḫi'l-Risâleti'z-Zeydünıyye* (İbn Nübâte el-Mısrî'nin İbn Zeydün'un risâlesi üzerine yazdığı şerhe düşünülmüş notları ihtiva etmektedir); *Tercesmetü İbn Ḥallikân; Kitâbü Tesliyeti'l-muşâb ʿinde firâki'l-aḥbâb; Tefsîru sûreti'l-Mülk; et-Tavaşşul li-ḥalli-meşâkil-i't-tevessül; el-Mü'telif ve'l-muḥtelef* (hadis râvilerinin isimleri hakkında bir risâledir; Dârü'l-kütübü'l-Mısrıyye, Mustalah, nr. 290; Tal'at, nr. 212).

B) Neşirleri. 1. İbn Haldûn, *Muqaddime* (Bulak 1274). Bu neşir eserin sonraki basıklarına temel teşkil etmiştir; daha sonra

basılan *Kitâbü'l-İber*'in ilk cildi bu neşri de ihtiva etmektedir. **2.** Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥiṭ* (Bulak 1272, 1289, 1301-1303). Hûrîni bu esere bazı notlar ve dil bilimiyle ilgili "Müveşşe'l-ḥavâşi bi-ṭrâz Naşr el-Hûrîni" başlıklı bir bölüm ilâve etmiştir. Mustafa İnânî bu neşri gözden geçirerek tekrar yayımlamıştır (Kahire 1344). **3.** İbn Hânî, *Divân* (Kahire 1274). **4.** Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerḫu'z-Zürkânî* (I-IV, Kahire 1279-1280). Zürkânî'nin İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'na yazdığı şerhin tahkikli neşridir. **5.** Celâleddin es-Süyûtî, *el-İtkân fi ʿulûmi'l-Ḳurʿân* (Kahire 1279). **6.** Celâleddin es-Süyûtî, *el-Müzhir fi ʿulûmi'l-luḡa ve envâʿihâ* (Bulak, 1282). **7.** İbn Şâkir el-Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât* (I-II, Bulak 1283; Ebü'l-Vefâ el-Hûrîni ve Zeynüddin es-Sayyâd el-Mürsifî ile birlikte). **8.** Ebü Dâvûd, *Şaḫıhu süneni'l-Muştafâ* (baskı yeri yok, 1280 [el-Matbaatü'l-Kastaliyye]). **9.** Ebü Zeyd Abdurrahman b. Abdülazîz et-Tâdilî, *el-Vişâḫ ve teşkîfü'r-rimâḫ fi reddi tevḫîmi'l-vecdi li's-Şihâḫ* (Bulak 1281). **10.** Muhibbüddin Efendi, *Tenzîlü'l-âyat ʿale's-şevâhid mine'l-ebyât: Şerḫu şevâhidi'l-Keşşâf* (Bulak 1281). **11.** Yâfiî, *Muḫtaşaru Ravzî'r-reyâḫin fi mendâkıbi's-şâliḫin* (baskı yeri yok, 1281 [el-Matbaatü'l-Kastaliyye]). **12.** Şehâbeddin el-Hafâcî, *Şifâʿü'l-galîl fimâ fi kelâmî'l-ʿArab mine'd-daḫîl* (Kahire 1282). **13.** Râgıb Paşa, *Sefinetü'r-Râgıb ve definetü't-tâlib* (Bulak 1282). **14.** İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luḡa ve şihâḫu'l-ʿArabiyye* (Bulak 1282). Nâşirin kaleme aldığı "el-Fevâ'idü'n-nâfiʿa fi'l-luḡati ʿumûmen ve fi's-Şihâhi ḫuşûsan" başlıklı bir bölümü de içermektedir. **15.** Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *Kitâbü'l-Eḡânî* (I-XX, Bulak 1284-1285). **16.** Demîrî, *Ḥayâtü'l-ḫayevân* (I-II, Kahire 1275). **17.** İbn Hicce, *Ḥizânetü'l-edeb* (Bulak 1273). **18.** Nevâcî, *Ḥalbetü'l-kümeyt* (Bulak 1276). Hûrîni ayrıca *Mecmûʿ min mühimmâti'l-mütûn* başlıklı derleme bir eserin neşirini de gerçekleştirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *The Muqaddimah* (trc. F. Rosenthal), London 1958, tercüme edenin girişi, I, s. I-CXV; Ali Paşa Mübârek, *el-Ḥitâṭü't-Tevfikıyye*, Kahire 1982, II, 85; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1904-1905; Brockelmann, *GAL*, II, 489 vd.; *Suppl.*, II, 726; Abdurrahman er-Râfiî, *Aşru Muḫammed ʿAli*, Kahire 1366/1947, s. 375-376; *Hedıyyetü'l-ʿarîfin*, II, 492; Zirikî, *el-Aʿlâm*, VIII, 351; Corcî Zeydân, *Târıḫu ʿadâbi'l-luḡati'l-Arabiyye*, Kahire 1937, IV, 225; Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, *Medḫal ilâ târiḫi neşri't-türâsi'l-ʿArabî*, Kahire 1405/1984, s. 38, 55.

HİLAL GÖRGÜN